

Analysis of the Dominant Discourse on Water Resources Management in Macro-Level Documents (1978-1988) of the Country

A. Zareshahabadi* and L. Bonyad²

Abstract

Macro-level documents, laws, programs, and documents are of utmost importance in any country since they are the basis of planning in the executive areas at different levels of management. Amongst these executive areas, water resources management is one of the most important. The aim of this study is to analyze the discourse of macro-level documents on water management after the 1978 revolution. The statistical population of the research includes the Sixth Development Plan before the revolution (1978-1988), the Law of Equitable Distribution of Water (since 1982), and the Law of Preservation and Stabilization of the Border Rivers Banks and Beds (1983). The method of the present study is the analysis of discourse by Laclau and Mouffe method and we tried to answer these two questions; What has been the dominant discourse of the macro-level documents in the field of water resources management and What are the consequences of this discourse for water resources? The analysis of these documents showed that in the period under consideration the main governing discourse is the exploitative discourse which is the main signifier and center of gravity of these documents. This indicates the full use of the country's water resources using technology and mechanization in methods of production. This discourse manifests itself in the othering the discourse of protection in these documents. The discourse of modernization versus development, and governmental versus participatory management confirms this conclusion which is approved through equivalence signs such as the use of surface and groundwater resources, attention to agriculture, employment and income generation, digging deep and semi-deep wells to supply drinking water, industry and Agriculture, increase the capacity of the country's hydropower plants, and the policy of self-sufficiency in agricultural products.

Keywords: Macro-Level Documents, Development Plans, Discourse Analysis, Water Resources Management, Exploitative Discourse.

Received: January 11, 2022

Accepted: April 9, 2022

تحلیل گفتمان حاکم بر مدیریت منابع آب در اسناد بالادستی کشور (بازه زمانی: ۱۳۶۷-۱۳۵۷)

اکبر زارع شاه‌آبادی^{۱*} و لیلی بنیاد^۲

چکیده

قوانین، برنامه‌ها و اسناد بالادستی همواره از مهمترین و کلان‌ترین اسناد در هر کشوری محسوب می‌شوند چرا که این اسناد مبنای برنامه‌ریزی در حوزه‌های اجرایی در سطوح مختلف مدیریتی کشور قرار می‌گیرند یکی از مهمترین حوزه‌های اجرایی، مدیریت منابع آب می‌باشد. هدف پژوهش حاضر تحلیل گفتمان اسناد بالادستی آب بعد از انقلاب ۱۳۵۷ می‌باشد، جامعه آماری آن شامل برنامه ششم توسعه قبل از انقلاب (دوره شاهنشاهی) (۱۳۵۷-۱۳۶۱)؛ قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱) و قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی (۱۳۶۲) است. روش پژوهش حاضر تحلیل گفتمان به روش لاکلاو و موفه است و سعی خواهد شد به این دو سؤال پاسخ داده شود که گفتمان حاکم بر این اسناد در زمینه مدیریت منابع و مصارف آب چه بوده است؟ و چه نتایجی را برای منابع آب به بار آورده است؟ تحلیل این اسناد نشان داد که گفتمان اصلی حاکم بر این دوره گفتمان بهره‌بردارانه است که دال اصلی و نقطه ثقل این اسناد به حساب می‌آید، که حاکی از بهره‌گیری تمام عیار از منابع آبی کشور با استفاده از تکنولوژی و مکانیزاسیون روش‌های تولید است و این گفتمان با غیریت‌سازی گفتمان حفاظت در این اسناد خود را نمایان می‌سازد و دال‌های اصلی و شناوری مثل هژمونی گفتمان نوسازی در مقابل گفتمان توسعه، گفتمان دستوری- سفارشی در مقابل گفتمان پژوهشی و هژمونی مدیریت دولتی در مقابل مدیریت مشارکتی مؤید این گفتمان می‌باشد که با دال‌های هم‌ارزی مثل استفاده از منابع آبهای سطحی و زیرزمینی، توجه به کشاورزی، اشتغال و درآمدزایی، حفر چاه‌های عمیق و نیمه عمیق به منظور تأمین آب شرب، صنعت و کشاورزی افزایش ظرفیت نیروگاه‌های برق آبی کشور و سیاست خودکفایی محصولات کشاورزی مورد تأیید قرار می‌گیرد.

کلمات کلیدی: اسناد بالادستی، برنامه‌های توسعه، تحلیل گفتمان،

مدیریت منابع آب، گفتمان بهره‌برداران.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۲۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱/۲۰

1- Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. Email: a_zare@yazd.ac.ir

2- Ph.D. Student in Sociology, Economic Development Trend, Yazd University, Yazd, Iran.

*- Corresponding Author

Dor: [20.1001.1.17352347.1401.18.1.4.2](https://doi.org/10.1001.1.17352347.1401.18.1.4.2)

۱- دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد.

۲- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گرایش توسعه اقتصادی، دانشگاه یزد.

*- نویسنده مسئول

بحث و مناظره (Discussion) در مورد این مقاله تا پایان تابستان ۱۴۰۱ امکانپذیر است.

Zaeri and Mohammadi (2020) در پژوهش خود نشان دادند سیاست گفتمان فرهنگ زیست محیطی بعد از انقلاب نیز با ادامه سیاستهای توسعه‌ای از سوی دولت‌های مختلف در تقابل با گفتمان توسعه خود را مفصل‌بندی نموده و به شیوه‌های مختلف سعی در هژمونیک شدن دارد. نتیجه پژوهش Maleki et al. (2016) نشان داد گفتمان غالب مجالس اول و دوم در ایران عدالت محیط‌زیستی، گفتمان غالب مجالس سوم تا پنجم حفاظت از محیط‌زیست و گفتمان غالب مجلس ششم و هفتم گفتمان مخاطره و نهایتاً! گفتمان نوسازی، گفتمانی تأثیرگذار و سیال بوده که بر مذاکرات مجالس اول تا هفتم سایه افکنده است. همچنین، نتایج Salehi et al. (2014) نشان داد در برنامه‌های اول تا سوم گفتمان محیط‌زیست‌گرایی غالب بوده، و برنامه چهارم و پنجم تحت تأثیر گفتمان زیست‌بومی، طراحی و برنامه‌ریزی شده است. همچنین، نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در برنامه‌های پنج ساله توسعه، توجه چندانی به عدالت زیست محیطی نشده است. از طرفی دیگر تأمین نیاز آبی جمعیتی که در حال رشد بوده در زمینه کشاورزی، صنعت و شرب همواره جزء دغدغه‌های سیاست‌گذاران بوده است و از آنجا که ایران، کشوری در حال توسعه بوده؛ و بخش صنعت در طول جنگ دچار آسیب شده، بنابراین تمام امید سیاست‌گذاران برای ایجاد اشتغال و رفع بیکاری به بخش کشاورزی در این دوران معطوف شده است، و سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی نیازمند استفاده از منابع آبی سطحی و زیرزمینی، ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی، استفاده از تکنولوژی حفرچاه، افزایش ظرفیت نیروگاه‌های برق آبی، توجه به اصلاح و بهبود شبکه‌های آبیاری و زهکشی است که باید زیرساخت‌های جدیدی احداث یا زیرساخت‌های قدیمی ترمیم و نوسازی شوند، به همین دلیل مصرف آب به ویژه در بخش کشاورزی به شدت مورد توجه قرار گرفت و کمتر به حفظ و مدیریت منابع آبی توجه شد. مجموعه این عوامل باعث شد که توجه جدی از طرف سیاست‌گذاران به حفظ منابع آب و مدیریت یکپارچه آن وجود نداشته باشد با توجه به آنچه ذکر شد بنابراین سوال اصلی پژوهش حاضر این است که: ۱- گفتمان حاکم بر این اسناد در زمینه مدیریت منابع آب چه بوده است؟ و ۲- چه نتایجی را برای منابع آب به بار آورده است؟

۲- مبانی نظری

تحلیل گفتمان، رویکردی میان رشته‌ای است که ریشه در زبان‌شناسی دارد. این اصطلاح برای اولین بار توسط "زلیک هریس" به کار رفته است. هدف عمده تحلیل گفتمان این است که تکنیک و روش جدیدی را در مطالعه متون، رسانه‌ها، فرهنگ‌ها، علوم، سیاست، اجتماع و

کمبود بارش و تبخیر زیاد به واسطه تابش مستقیم نورخورشید از ویژگی‌های اقلیمی اغلب مناطق در ایران است. بخشی از این کمبود متأثر از ویژگی‌های آب و هوایی و واقع شدن این سرزمین روی کمربند گرم و خشک؛ و بخشی دیگر حاصل فعالیت‌ها و دخالت‌های انسان در طبیعت است که این فعالیت‌ها اولاً بدون برنامه‌ریزی و آمادگی زیرساخت‌های اساسی در کشور بوده است و ثانیاً توان طبیعت برای دستکاری و دست‌اندازی در آن نادیده گرفته شده است. محصول این اقدامات تغییرات اقلیمی است که امروزه حتی سردترین نقاط کره زمین را دربرگرفته است. آب‌شدن یخ‌های قطبی، باران‌های سیل‌آسا، بارش باران در فصولی که انتظار بارش نیست و کمبود بارش در فصول مورد نیاز همه و همه نمونه‌هایی از رادیکالیسم آب‌وهوایی^۱ است. خشکسالی‌های مکرر توأم با برداشت بیش از حد از سفره آبهای زیرزمینی از طریق شبکه بزرگی از زیرساخت‌های هیدرولیکی و چاه‌های عمیق وضعیت آب کشور را به سطح بحرانی رسانیده است. از نشانه‌های این وضعیت خشک شدن دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و تالاب‌ها، کاهش سطح آب‌های زیرزمینی، فرونشست زمین، تخریب کیفیت، فرسایش خاک، بیابان‌زایی و گردوغبار بیشتر است (Madani, 2014). در این میان سیاست‌مداران به گستردگی و فوریت مسأله آب و هوا پی برده‌اند با این حال ورود به این مسأله به دستور کار سیاسی؛ تازه موج اول را طی کرده است. موج دوم باید شامل ورود آن به نهادها و نگرانی‌های روزمره شهروندان (Salehi and Mohammadi, 2015) ورود کشورهای مختلف به تغییرات اقلیمی شدید لزوم برنامه‌ریزی و مدیریت منابع آب را دو چندان کرده است. نکته‌ای که بایستی بدان پرداخت این است که علی‌رغم اینکه در اسناد مختلف لزوم توجه به قیمت‌گذاری واقعی آب در دوره‌های مختلف و برنامه‌های توسعه شده است هیچ‌گاه توجه جدی به این مسأله نشده است. (Rafatipanahmehrabadi (2021) در پژوهش خود نشان داد که عدم به کارگیری توسعه پایدار چگونه به غلبه نگاه ترمیمی و واکنش گرانه و غفلت از نگاه پیشگیرانه منجر شد. این امر نیز به نوبه خود برنامه‌های حفاظت را نسبت به برنامه‌های بهره‌برداری عقب راند و در پیوند با نگاه ابزاری به محیط‌زیست، ماهیت دستوری برنامه‌ریزی توسعه و ذات مطلقه شبه مدرن دولت، نمایی کامل از توسعه ناپایدار را ارائه کرد. زمانی که آب به عنوان یک کالایی که غیر قابل جایگزینی است فرض نشود و ارزش ذاتی آن در نظر گرفته نشود تلاشی برای حفظ منابع آب انجام نخواهد شد. در بازه زمانی بعد از پیروزی انقلاب ۱۳۵۷ تا بعد از جنگ هشت ساله (۲۹ مرداد ۱۳۶۷)، همچنان سیاست‌ها به رویه قبل از انقلاب و حتی شدیدتر ادامه یافته است.

مواردی مانند آن به دست آورد. بنابراین، تحلیل گفتمان جزء روش‌های تحقیق کیفی بوده که جهت کشف معنای به کار رفته در متن یا سخن به کار می‌رود و از آن در زمینه‌های مختلف مانند سیاست، رسانه‌ها و غیره استفاده می‌شود (Kalantar et al., 2009). تجزیه و تحلیل گفتمان یک زمینه تحقیق بین رشته‌ای است که از اواخر دهه ۱۹۹۰ به طور فزاینده‌ای توسط محققان ارتباطات تغییر اقلیم مورد استفاده قرار گرفته است. تجزیه و تحلیل گفتمان به معنای وسیع آن، مطالعه اجتماعی از طریق تحلیل زبان، شامل گفتگوی رو در رو، متون رسانه‌ای مکتوب و اسناد و همچنین تصاویر و نمادهاست. مطالعات در این زمینه طیف وسیعی از نظریه‌ها و رویکردهای تحلیلی را برای بررسی معنا در برمی‌گیرد. همچنین، تحلیل گفتمان زمینه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی که متن و گفتگو در آن رخ می‌دهد، تمرکز دارد. هدف نظریه‌ی گفتمان لاکلاو و موفه درک اجتماعی به مثابه یک ساختار گفتمانی است (Koteyko and Atanasova, 1996) که به موجب آن، می‌توان با استفاده از ابزارهای تحلیلی گفتمان، همه پدیده‌های اجتماعی را تحلیل کرد. نظریه گفتمان به دلیل تمرکز گسترده‌ای که دارد، به عنوان یک مبنای نظری برای رویکردهای مختلف ساخت‌گرایی اجتماعی برای تحلیل گفتمان مناسب است. ایده کلی نظریه گفتمان این است که پدیده‌های اجتماعی هرگز تمام نشده یا کامل نیستند. معنا هرگز نمی‌تواند در نهایت ثابت شود و این راه را برای مبارزات اجتماعی مداوم در مورد تعاریف جامعه و هویت؛ و آثار اجتماعی ناشی از آن، باز می‌کند. وظیفه تحلیلگر گفتمان این است که مسیر این مبارزات را برای تعیین معنا در تمام سطوح اجتماعی ترسیم کند (Khorramshad and Nejatpour, 2015).

۳- چارچوب نظری

در بیان چارچوب مفهومی و نظری می‌توان گفت آنچه می‌تواند تبیین‌گر نظری موضوع تحقیق حاضر باشد، مجموعه نظریاتی است که در قالب مکاتب توسعه مطرح می‌شود نظریات توسعه در دوران مدرن اهمیت قابل توجهی به مفاهیمی چون رشد اقتصادی، انباشتگی سرمایه، سیاست‌های تجارت آزاد، بازارهای آزاد و تصمیم‌گیری فردی متمرکز می‌دهد. تأکید زیاد این رویکرد بر ابعاد کمی و فیزیکی توسعه، به ویژه رشد، سبب شده است که پارادایم توسعه را دیدگاه کمیت‌گرایی توسعه نیز بنامند (Anbari., 2011). اگر بخواهیم در قالب گفتمان نوسازی و رشد به بررسی وضعیت مدیریت منابع آب بپردازیم بایستی از نظریه نوسازی^۳ که منفعت انسان را در رشد بیشتر می‌داند و در مدیریت منابع آب استفاده مداوم از منابع آب‌های زیرزمینی را به منظور کسب سود بیشتر تشویق می‌کند، صحبت کنیم. یکی از تئوری‌هایی

که به بهترین وجه می‌تواند گسترش حفر چاه‌های عمیق و نیمه عمیق را بعد از پیروزی انقلاب (۱۳۵۷) تا بعد از پایان جنگ را توجیه کند، تئوری نوسازی است. نظریه نوسازی توسعه را معادل رشد اقتصادی می‌داند اما در عین حال به ابعاد غیر اقتصادی توسعه نیز توجه دارد. بنابراین پیش شرط رشد اقتصادی را نظام ارزشی حاکم بر جامعه می‌داند (Arabi and Lashkari, 2004; Rafiurad and Mohammadi, 2017). پیام اصلی مکتب نوسازی آن بود که باب مدرنیسم برای همه جوامع گشوده شده است. به همین اعتبار حرکت از یک اجتماع بدوی به جامعه پیچیده و مدرن با ساختارهای متمایز و کارکردهای خاص، همان مسیری است که نظریه‌پردازان این مکتب از آن یاد می‌کنند. شرط اصلی تحقق این پیشرفت از دیدگاه این گروه، کنارزدن سنت‌ها و ارزش‌های بومی به عنوان مهمترین مانع توسعه در تمام ابعاد آن می‌باشد (Kiani, 2001). نظریه نوسازی بوم‌شناختی^۴ نیز از نظریاتی است که می‌تواند به بهترین وجه ممکن نشان دهد که چگونه پیشرفت‌های تکنولوژی و فناوری، بروز مرحله‌ای بوم‌شناختی را در توسعه صنعتی تسریع خواهند کرد (Salehi and Karimzadeh, 2018). نوسازی بوم‌شناختی برای اولین بار در اوایل دهه ۱۹۸۰ توسط دانشمندان علوم اجتماعی آلمانی (Joseph Huber 1982) و Martin Jänicke (1985) شناسایی شد. نوسازی بوم‌شناسی به تغییر ساختار اقتصاد سیاسی سرمایه‌داری در راستای خطوط فکری صحیح‌تر زیست‌محیطی اشاره دارد، اما نه به گونه‌ای که به یک نوع کاملاً متفاوتی از سیستم سیاسی-اقتصادی نیاز داشته باشد (Hajer, 1998). نوسازی بوم‌شناختی شباهت زیادی به مفهوم توسعه پایدار دارد. اما نوسازی بوم‌شناختی تمرکز بسیار واضح‌تری نسبت به توسعه پایدار دقیقاً روی آنچه باید با اقتصاد سیاسی سرمایه‌داری انجام شود؛ دارد. نوسازی بوم‌شناختی از کشورهای ثروتمند سرچشمه گرفته است. اما اخیراً این مفهوم در کشورهای در حال توسعه از جمله چین، برزیل، آفریقای جنوبی و ویتنام کاربرد دارد، اگرچه در زمینه صنایع خاص یا محلات خاص است نه کل استراتژی اقتصاد (Dryzek, 2013). در واقع اصطلاح "نوسازی بوم‌شناختی" ابداع شد تا بتواند یک فرمول برای اثر متقابل اکولوژی و اقتصاد ارائه دهد. هدف از ترکیب مفهوم اکولوژی و اقتصاد ایجاد پیوندی بین نوسازی در بازار اقتصادهای توسعه یافته و الزام طولانی مدت طرفداران محیط‌زیست، از طریق نوآوری در تکنولوژی‌های زیست محیطی است (Jänicke, 2013). امروزه استقبال گسترده از ایده نوسازی بوم‌شناختی با توسعه تعدادی از گزینه‌های جایگزین که مفاهیم و معانی مشابهی دارند، قرین شده است... "نوآوری و کارایی سازگار با محیط‌زیست" است، که باعث افزایش بهره‌وری منابع می‌شود (Berger et al., 2001). در این دیدگاه، رشد نامحدود جامعه صنعتی سرمایه‌داری کاملاً امکان‌پذیر

است و از طریق "ادغام طبیعت" در "فرایند اقتصادی سرمایه‌داری" به واسطه تغییرات فن‌آوری و مکانیسم‌های بازار می‌توان بحران زیست محیطی را برطرف کرد (Spargaren and Mol, 1992). در اینجا، دیدگاه‌های استثناگرایی قبلی (یا مدرنیزاسیون) موجه شناخته شده‌اند، اما به سطح بالاتری از توسعه "بازتابی" نیاز دارند. در ارائه چنین دیدگاه‌های استثناگرایانه‌ی جدید، نظریه‌پردازان نوسازی زیست‌محیطی به شدت سایر سنت‌های جامعه‌شناسی زیست‌محیطی را به عنوان اینکه آنها "با محیط‌زیست طنز می‌کنند" مورد انتقاد قرار می‌دهند و با تمام رویکردهای "اکوستریک" در سیاست محیط‌زیست مخالفت می‌کنند. Foster (2012) تئوری نوسازی بوم‌شناختی، در واقع به خوبی نامگذاری شده است، زیرا متعلق به همان خانواده تئوری نوسازی اولیه سالهای پس از جنگ جهانی دوم است: لوکاس کلاسیکوس از پارادایم معافیت انسانی آن را مطرح کرده است نظریه نوسازی بوم‌شناختی، خود را به عنوان مرحله‌ای بالاتر از فرایند نوسازی، فراتر از نوسازی سنتی، و در واقع نوعی "نوسازی بوم‌شناختی بازتابی" معرفی می‌کند (Spargaren and Mol, 2000). با این وجود نهایتاً نظریه نوسازی بوم‌شناختی بازتابی به همان نتایج نظریه نوسازی سنتی منتهی می‌شود. به طور خلاصه در ادبیات مربوط به نوسازی بوم‌شناختی، می‌توان چهار ویژگی اصلی را تشخیص داد که آن را از سایر رویکردهای نظری متمایز میکند (Mol, 1996; Christoff, 1996). نوسازی بوم‌شناسی به مثابه تعدیل فناوری، نوسازی بوم‌شناسی به مثابه سیستم اعتقادی، نوسازی بوم‌شناسی به مثابه گفتمان سیاسی و نوسازی بوم‌شناسی به مثابه سیاست‌گذاری زیست‌محیطی. یکی از مهمترین جنبه‌ها در تحلیل نظریه نوسازی بوم‌شناسی نحوه ارتباط آن با روند سیاست‌گذاری زیست‌محیطی است. چه سیاست‌هایی در گفتمان نوسازی بوم‌شناختی تدوین می‌شود؟ و کدام بازیگران اجتماعی نقش مهمی در تدوین و اجرای آن سیاست‌ها دارند؟ (Berger et al., 2001). نظریه نوسازی بوم‌شناختی دارای ۵ اصل می‌باشد: در اصل اول این نظریه؛ ایدئولوژی "کوچک زیباست" را به نفع بازسازی گسترده چرخه‌های تولید- مصرف که باید از طریق به کار بردن تکنولوژی‌های جدید پیشرفته و پاک تحقق یابد را رد می‌کند، و معتقد است توسعه صنعتی مستمر بهترین گزینه برای چالش اکولوژیکی جهانی است. آنها معتقدند مسائل زیست‌محیطی با پیشرفت فناوری حل می‌شوند. اصل دوم این است نوعی رویکرد مصالحه‌آمیز نسبت به محیط زیست، اقتصاد، جامعه و سیاست‌های عمومی وجود دارد (Spargaren and Mol, 1992). اصل سوم نظریه‌ی نوسازی وعده نوعی بازار را می‌دهد که پایدار، پویا، سبز و پربار است مثلاً ساتن معتقد است اگر مصرف‌کنندگان، متقاضی آن دسته از روش‌ها و محصولات تولیدی باشند که مسائل زیست‌محیطی را لحاظ می‌کنند در آن صورت

سازوکارهای بازار ناگزیر در جهت خواسته‌های مصرف‌کنندگان حرکت خواهد کرد. اصل چهارم نظریه نوسازی بوم‌شناختی قائل به این است که ما وارد یک دوران انقلاب صنعتی جدید شده‌ایم که با مشخصه آن بازسازی تولید، مصرف، اقدامات دولتی و گفتمان‌های سیاسی هم‌راستا با خطوط بوم‌شناختی است. در نهایت در اصل پنجم نظریه نوسازی بوم‌شناختی باور به قابل تحلیل و تغییر بودن بحران‌های زیست‌محیطی به دلیل برساختی بودن آنها دارد مسائلی که به واسطه نوسازی، صنعتی شدن و علم به وجود آمده‌اند را تنها باید با نوسازی بیشتر، صنعتی شدن و علم به روز می‌توان حل کرد (Spargaren and Mol, 1992).

۴- روش‌شناسی پژوهش

رویکرد پژوهش حاضر کیفی است و روش مورد مطالعه تحلیل گفتمان است. در این تحقیق، جامعه‌ی آماری پژوهش اسناد بالادستی آب شامل: برنامه ششم توسعه (۱۳۶۱-۱۳۵۷) قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱) و قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی (۱۳۶۲) می‌باشد. پس از بررسی اسناد ابتدا گفتمان‌های حاکم بر اسناد بالادستی در دوره زمانی (۱۳۶۷-۱۳۵۷) استخراج شد؛ سپس زنجیره هم‌ارزی- تفاوت که در واقع نشان‌دهنده و مؤید گفتمان حاکم بر اسناد بالادستی آب در بازه زمانی مورد نظر است استخراج شد پس از آن هسته مرکزی که دال مرکزی^۷ نام دارد انتخاب می‌شود دال مرکزی نقطه ثقل و هویت‌ساز اصلی گفتمان است (Shirbegi and AbdullahZadeh, 2020). اجزای تحلیل گفتمان لاکلا و موفه عبارتند از: عناصر و وقته‌ها، دال مرکزی، مفصل‌بندی، غیریت^۸ یا ضدیت، قابلیت اعتبار زنجیره هم‌ارزی و تفاوت. عنصر و وقته: در تحلیل بایستی به اجزای مختلف آن توجه کرد یکی از این اجزاء عناصر و وقته‌هاست. عناصر دال‌های شناوری هستند که هنوز معنای ثابتی نیافته و گفتمان‌ها به دنبال جذب آنها می‌باشند (Haghighat, 2019) وقته‌ها نیز به مجموعه نشانه‌هایی اطلاق می‌شود که گفتمان در شبکه معنایی خود به آنها جایگاه می‌بخشد. در واقع زمانی که جایگاه‌های تمایز را که درون یک گفتمان مفصل‌بندی شده باشد وقته می‌نامیم و در مقابل، هرتفاوتی را که از نظر گفتمانی مفصل‌بندی شده نیست، عنصر می‌نامیم (Tajik and Roozkhosh, 2007) مفصل‌بندی^۹: هر عملی که میان عناصر پراکنده ارتباط برقرار کند؛ به نحوی که هویت و معنای این عناصر در نتیجه این عمل اصلاح و تعدیل شود (Fuzzi and Nariman, 2012). در مفصل‌بندی دال‌های اصلی با یکدیگر، در "زنجیره هم‌ارزی"^{۱۰} ترکیب می‌شوند. این دال‌ها نشانه‌هایی بی‌محتوا هستند یعنی به خودی خود بی‌معنایند تا اینکه از طریق زنجیره هم‌ارزی با سایر نشانه‌هایی که آنها را از معنا پر می‌کنند، وارد فرایند هم‌نشینی و ترکیب می‌شوند و در مقابل هویت‌های منفی

دیگری قرار می‌گیرند که به نظر می‌رسد تهدیدکننده آنها باشند. گفتمان‌ها از راه زنجیره هم‌ارزی، تفاوت‌ها را می‌پوشانند (Zolfaghari et al., 2017). تخصص و جابجایی هم‌ارز میان موضع سوژگی متمایز می‌تواند در دو شکل بروز کند نخست، تردید در روابط انقیادی که از قبل موجود بوده است مثلاً به دلیل جابجایی تصور دموکراتیک، در قالب روابط سرکوب مفصل‌بندی می‌شود. به‌عنوان مثال نفی حق یک اقلیت از اقلیت‌های مردمی جامعه، رابطه انقیاد را تبدیل به رابطه سرکوب می‌کند. دوم مفصل‌بندی عنصری تازه در گفتمان موجود که اشکال جدیدی از نابرابری را پدید می‌آورند که می‌تواند مواضع سوژگی را جایگاه تخصص کند (Nikdarasl and Fathifath, 2016).

۵- یافته‌ها

۵-۱- مؤلفه‌های گفتمانی اثرگذار بر اسناد بالادستی مدیریت منابع آب در ایران در بازه زمانی (۱۳۶۷-۱۳۵۷)

الف) هژمونی گفتمان نوسازی در مقابل گفتمان توسعه: طرفداران نوسازی به ویژه نوسازی لیبرال همواره الگوی نظام سرمایه‌داری لیبرالی را جهت نیل به اهداف و برنامه‌های توسعه و نوسازی کشورهای توسعه نیافته و جهان سوم در نظر می‌گیرند آنها نوسازی را از یک بعد

مثلاً اقتصاد یا فرهنگ مورد بررسی قرار داده اند در حالی که نوسازی فرایندی است که تمام عرصه‌ها و بخش‌های اجتماع را تحت شعاع خود قرار می‌دهد به عبارت دیگر مفهوم نوسازی و به‌ویژه نوسازی لیبرالی دلالت بر دگرگونی کامل یک جامعه سنتی و یا ماقبل مدرن به یک جامعه با انواع تکنولوژی و سازمان اجتماعی مربوط به آن را دارد که از ویژگی‌های یک اقتصاد پیشرفته و ثروتمند از لحاظ سیاسی با ثبات نظیر کشورهای پیشرفته دنیای غرب است (Khorramshad and Nejatpour, 2015). بررسی اسناد بالادستی بازه زمانی موردنظر نشان از هژمونی محتولی مکتب نوسازی بر سیاستگذاران و تصمیم‌سازان است به خصوص که تأکید بر نوسازی بیشتر در جنبه‌های کمی و اقتصاد کشاورزی است. اگرچه تأکید بر افزایش محصولات کشاورزی با توجه به میزان مصرف آب محصول مورد نظر بوده است و لیکن کمتر به داشتن الگوی کشت مناسب با منطقه مورد نظر توجه شده است. یافته‌های حاصل از شکل‌گیری این نوع گفتمان در قالب جدول ۱ نشان داده شده است. گزاره‌های مربوط به برنامه‌های ششم و قانون توزیع عادلانه آب حاکی از نوعی رویکرد کمی و بهره‌ورانه در مدیریت منابع آب دارد و تأکید بسیاری بر افزایش بهره‌وری، ظرفیت تولید، سطح اشتغال، افزایش ظرفیت نیروگاه‌های برق آبی دارد.

Table 1- Elements of modernization discourse in water's macro-level documents

جدول ۱- عناصر گفتمانی نوسازی در اسناد بالادستی آب		
نوع برنامه	نوع گفتمان	نمونه گفتمان
برنامه ششم توسعه قبل از انقلاب (۱۳۶۱-۱۳۵۷)	نوسازی در مقابل توسعه	- بهره‌برداری از آب رودخانه‌های مرزی و ایجاد شرایط لازم برای استفاده حداکثر از <u>حقاب‌های کشور</u> با دید آینده‌نگر بر اساس نتایج مطالعات انجام شده و یا در دست اجرا/ تأمین رشد متناسب تولیدات کشاورزی به منظور رسیدن به رشد مطلوب در دراز مدت - بالابردن سطح اشتغال در مناطق روستایی و گسترش امکانات کار مولد - فراهم آوردن امکانات افزایش تولید در دوره برنامه ششم با توجه هرچه بیشتر به افزایش قدرت تولیدی در بلندمدت - افزایش ظرفیت نیروگاه‌های برق آبی با توجه به ارزش و عدم امکان جایگزینی سوخت‌های فسیلی - وزارت نیرو مکلف است با توجه به اطلاعاتی که وزارت کشاورزی در مورد مقدار مصرف آب هر یک از محصولات کشاورزی برای هر ناحیه در اختیار وزارت نیرو قرار می‌دهد میزان مصرف آب را توجه به نوع محصول و میزان اراضی تعیین و بر اساس آن اقدام به صدور اجازه بهره‌برداری بنماید صدور اجازه بهره‌برداری یا واگذاری بهره‌برداری از شن و ماسه و خاک رس بستر و حریم رودخانه‌ها، انهار و مسیل‌ها و حریم قانونی سواحل دریاها و دریاچه‌ها منوط به کسب موافقت قبلی وزارت نیرو است.
قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱)		

ب) ماهیت دستوری و سفارشی در مقابل ماهیت پژوهشی: با بررسی اسناد، برنامه‌ها و قوانین بازه زمانی بعد از پیروزی انقلاب تا پایان جنگ تحمیلی (۲۹ مردادماه ۱۳۶۷) می‌توان دریافت یکی از گفتمان‌های حاکم بر این اسناد گفتمان پژوهش و برنامه‌های تحقیقاتی دستوری بوده است و ایرادی که به نظر می‌رسد در محتوای این اسناد وجود دارد ماهیت سفارشی بودن آن است. بنابراین در بسیاری از بندهای اسناد بالادستی آب در بازه‌ی زمانی موردنظر می‌توان این نوع رویکرد دستوری را مشاهده کرد. مطابق گزاره‌های ذکر شده در جدول شماره ۲؛ وجود اصطلاحاتی مانند تعیین یک کمیته خاص، تعیین خط مشی‌ها، قوانین و دستورالعمل‌ها، گزاره‌هایی مانند وزارت نیرو مکلف است و غیره، نشان از یک نوع رویکرد دستوری و از بالا به پایین است که برخی مواقع نیز بدون توجه به اقلیم منطقه‌ای خاص ارائه می‌شود و نوعی اجبار در آن برنامه‌ها وجود دارد. بسیاری از برنامه‌های پژوهشی توسط وزارت نیرو؛ تحت عنوان اولویت‌های تحقیقاتی وزارت نیرو ابلاغ می‌شود و پژوهشگران اجازه انتخاب موضوعات را به صورت مستقل ندارند که نمونه آن را در جدول ۲ می‌توان دید.

ج) هژمونی مدیریت دولتی منابع آب در مقابل مدیریت مشارکتی منابع آب: نگاهی به اسناد مربوط به بازه‌ی زمانی ۱۳۶۷-۱۳۵۷ نشان می‌دهد که بخش اعظم مدیریت منابع آب در این دوره عمدتاً توسط سازمان‌های متولی چون وزارت نیرو با همکاری جهاد سازندگی و وزارت کشاورزی و شرکتهای آب و فاضلاب روستایی و شهری به عنوان بازوهای دولت انجام می‌شود به عبارت بهتر دولت به جای تشکیل مثلث حکمرانی (مردم، دولت و نهادهای خصوصی) در مدیریت منابع؛ خود به عنوان حکمران اصلی عمل میکند. زمانی که رویکرد نوسازی بوم‌شناسی به عنوان راهی برای سیاست‌گذاری زیست‌محیطی در نظر گرفته می‌شود بر این اصل تأکید دارد که دولتها همواره به تبعیت از نظام مصرف‌گرایی سرمایه‌داری به کمک ساخت، تولید و مصرف می‌شایند چرا که از دیدگاه رویکرد نوسازی بوم‌شناختی که بخشی از گفتمان محیط زیست‌گرایی است ما امروزه وارد دوره‌ای از انقلاب صنعتی و توسعه صنعتی شده‌ایم؛ که دولت بایستی به کمک جذب سرمایه‌گذاری فرایند تولید- مصرف- بازسازی را در تمام حوزه‌ها از جمله حوزه آب و محیط‌زیست انجام دهد و این فرایند تولید، مصرف و بازسازی به گفتمان‌ها و سیاست‌گذاری‌های زیست محیطی نیز ورود می‌کند.

Table 2- Elements of grammatical-custom discourse in water's macro-level documents

جدول ۲- عناصر گفتمانی دستوری- سفارشی در اسناد بالادستی آب		
نوع برنامه	نوع گفتمان	نمونه گفتمان
برنامه ششم توسعه قبل از انقلاب (۱۳۶۱)	پژوهش و برنامه‌های دستوری و سفارشی	- استفاده از آخرین روش‌های علمی و فنی برای تأمین آب بیشتر مخصوصاً در مناطق کم آب و خشک، در جهت استفاده از آب دریا، آب‌های لب شور داخلی، آب رودخانه‌هایی که پس از عبور از مناطقی کیفیت آنها زوال می‌یابد/ تهیه آمار و ایجاد بانک اطلاعاتی در زمینه توسعه منابع آب و کیفیت/ بررسی نیازهای درازمدت آب شهرها به منظور ارائه اقتصادی‌ترین راه حل جهت رفع نیازها/ براساس نتایج مطالعات مربوط به سیاست نرخ‌گذاری آب و بهبود سیستم مدیریت سازمانهای آب منطقه‌ای، مبانی و ضوابط لازم برای تعیین نرخ آب.
قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱)		- در مواردی که آب شور و یا آب آلوده با آب شیرین مخلوط شود چنانچه وزارت نیرو لازم تشخیص دهد می‌تواند پس از اطلاع به صاحبان و استفاده کنندگان مجرای آب شور یا آلوده را مسدود کند و در صورتی که این کار از لحاظ فنی امکانپذیر نباشد چاه یا مجرا را بدون پرداخت خسارت عندالاقضاء مسدود یا منهدم سازد.
قانون حفظ و تثبیت بستر (۱۳۶۲)		- تعیین خط مشی کلی امور مربوط به اجرای قانون و تشخیص اولویتها و همچنین نظارت بر برنامه‌های مطالعاتی و اجرایی از اختیارات خاص کمیته می‌باشد/ وزارت نیرو بر حسب اولویت، حریم رودخانه‌های مرزی، انهار و مسیل‌های مرزی را اعم از این که آب دائم یا فصلی داشته باشند تعیین و پس از تأیید کمیته موضوع ماده ۲ قانون جهت اطلاع عمومی آگهی خواهد نمود.

و نهادهای خصوصی؛ را نادیده گرفته است. در واقع؛ دولتی بودن مدیریت منابع آب اجازه مدیریت مشارکت سایر ذینفعان را سلب کرده و باعث رودرو قرار گرفتن مردم، دولت و نهادهای خصوصی شده است، یعنی به جای اتخاذ رویکرد فرابخشی و جامع در مدیریت منابع آب؛ هر کدام به صورت جزیره‌ای و گاه‌آه موازی عمل می‌کنند و به جای حل بحرانها، بحرانهای زیست‌محیطی را دامن می‌زنند.

بنابراین برنامه‌ای که تدوین میشود متأثر از گفتمان سیاسی و گفتمان زیست‌محیطی است که سیاست‌گذار تحت تأثیر آن قرار گرفته و نمونه آن احداث سد هایی است که تحت تأثیر فشار سیاسی در کشور احداث شده و اکنون کاربردی ندارد. گزاره‌های موجود در جدول ۳ نشان از وظایفی است که قانونگذار بر عهده دولت به عنوان حکمران اصلی قرار داده و عملاً دو ضلع دیگر مثلث در فرایند حکمرانی، یعنی مردم

Table 3- Elements of governmental management of water resources discourse in water's macro-level documents

جدول ۳- عناصر گفتمانی مدیریت دولتی منابع آب در اسناد بالادستی

نمونه گفتمان	بخش/ قسمت	نوع برنامه
تأسیس شرکت‌های آب و فاضلاب شهرها وابسته به وزارت نیرو به منظور توسعه و ایجاد تأسیسات آبرسانی/ تعیین پهنای بستر و حریم آن در مورد هر رودخانه و نهر طبیعی و مسیل و مرداب و برکه طبیعی در هر محل با توجه به آمار هیدرولوژی رودخانه‌ها و انهار و داغاب در بستر طبیعی آنها بدون رعایت اثر ساختمان تأسیسات آبی با وزارت نیرو است/ حریم مخازن و تأسیسات آبی و همچنین کانال‌های عمومی آبرسانی و آبیاری و زهکشی اعم از سطحی و زیرزمینی به وسیله وزارت نیرو تعیین و پس از تصویب هیأت وزیران قطعیت پیدا خواهد کرد/ ایجاد هر نوع اعیانی و حفاری و دخل و تصرف در بستر رودخانه‌ها و انهار طبیعی و کانالهای عمومی و مسیلها و مرداب و برکه‌های طبیعی و همچنین در حریم قانونی سواحل دریاها و دریاچه اعم از طبیعی و یا مخزنی ممنوع است مگر با اجازه وزارت نیرو/ وزارت نیرو در صورتی که اعیانی‌های موجود در بستر و حریم انهار و رودخانه‌ها و کانال‌های عمومی و مسیل‌ها و مرداب و برکه‌های طبیعی را برای امور مربوط به آب یا برق مزاحم تشخیص دهد به مالک یا متصرف اعلام خواهد کرد که ظرف مدت معینی در تخلیه و قلع اعیانی اقدام کند و در صورت استنکاف وزارت نیرو با اجازه و نظارت دادستان یا نماینده او اقدام به تخلیه و قلع خواهد کرد. کمیته متشکل از نمایندگان وزارت نیرو، وزارت کشور، وزارت کشاورزی، وزارت امور خارجه و وزارت دفاع (اداره جغرافیایی ارتش)، ژاندارمری جمهوری اسلامی ایران (اداره مرزبانی) و وزارت برنامه و بودجه است که دارای اختیارات کافی برای تصمیم‌گیری می‌باشند/ کمیته می‌تواند به منظور شناسایی و نظارت بر حسن اجرای طرح حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی و تهیه گزارش به یک یا چند نفر از اعضاء یا کارشناسان منتخب مأموریت بدهد که به مناطق مورد نظر عزیمت نمایند. تهیه وسیله رفت و برگشت و پرداخت هزینه سفر و فوق‌العاده متعلقه از محل طرح مصوبه مربوطه به عهده وزارت نیرو خواهد بود/ امور مطالعاتی، جمع‌آوری آمار و اطلاعات مربوط به مشخصات فنی رودخانه‌های مرزی و شامل هیدرولوژی، هیدروژئولوژی، زمین‌شناسی مهندسی و سایر اطلاعات مورد نیاز برای تهیه طرحهای مهندسی و اجرای طرحهای حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی و هماهنگ نمودن نیازهای ژئولوژی، نقشه‌برداری و سایر موارد فنی با وزارت نیرو می‌باشد/ امور برنامه‌ریزی و اجرایی قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی با وزارت نیرو بوده و هماهنگی‌های ضروری را با سایر وزارتخانه‌ها و سازمانهای دولتی ذیربط به عمل خواهد آورد و عملیات اجرائی قانون به وسیله سازمانهای تابعه آن وزارت انجام خواهد شد/ وزارت نیرو بر حسب اولویت، حریم رودخانه‌های مرزی، انهار و مسیل‌های مرزی را اعم از این که آب دائم یا فصلی داشته باشند تعیین و پس از تأیید کمیته موضوع ماده ۲ قانون جهت اطلاع عمومی آگهی خواهد نمود.	آبرسانی شهرها	برنامه ششم توسعه قبل از انقلاب (۱۳۶۱)
	ماده ۴	قانون حفظ و تثبیت بستر (۱۳۶۲)

۵-۲- زنجیره هم ارزی گفتمان بهره‌برداری در مقابل گفتمان حفاظت و ترمیم

در گفتمان بهره‌برداری حاکم بر اسناد بالادستی آب در بازه زمانی موردنظر ۱۳۶۷-۱۳۵۷ مجموعه‌ای از مواردی را می‌توان یافت که به‌وضوح می‌تواند ایده گفتمان بهره‌برداری را در مقابل گفتمان حفاظت و ترمیم تقویت کند یکی از این موارد مطابق با بررسی اسناد بالادستی آب استفاده از منابع آب‌های سطحی و حفر چاه عمیق و سد است همانطور که در جدول ۴ در قانون توزیع عادلانه آب نشان داده شده در این برنامه بهره‌برداری کامل از منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی به‌منظور مصارف شرب کشاورزی و صنعت از اولین برنامه‌های توسعه در سال ۱۳۲۷ آغاز شده است، طبق آخرین آمار و به نقل از مرکز پژوهش‌های مجلس تعداد دشت‌های ممنوعه کشور با افزایش ۲۱ برابری طی ۴۷ سال اخیر، از ۱۵ دشت در سال ۱۳۴۷ به ۳۱۹ دشت در سال ۱۳۹۳ افزایش یافته است و به عبارتی از ۶۰۹ دشت کشور، اکنون حدود نیمی از آن به دلیل افزایش برداشت‌های بی‌رویه، ممنوعه اعلام شده و متأسفانه تعداد این دشت‌ها به دلیل ادامه برداشت‌ها و کاهش سطح آب‌های زیرزمینی همچنان روبه افزایش است. (در همین بازه زمانی ۴۷ سال، مخازن آب زیرزمینی کشور نیز با کسری مخزن بیش از ۱۱۰ میلیارد مترمکعبی مواجه شده که حدود ۹۵ میلیارد متر مکعب آن مربوط به ۲۰ سال اخیر است) (Moradzadeh, 2015) در ایران مطابق با آمارهای رسمی و غیررسمی که وجود دارد میزان حفر چاه از سال ۱۳۵۰ از ۴۷ هزار حلقه به ۷۳۶ هزار حلقه در سالهای اخیر رسیده است (Yazdanpanah et al., 2019). البته بازم آمارهای دقیقی از میزان رسمی چاه‌های غیرمجاز وجود ندارد، با این حال گفته می‌شود ۳۰۰ هزار حلقه چاه غیرمجاز وجود دارد که ۱۵۰ هزار حلقه چاه آن چاه‌های عمیق را تشکیل می‌دهد (Saidi, 2014). در حال وجود و حفر بیش از ۱ میلیون چاه در کشور با مساحت تقریبی ۱,۶۰۰,۰۰۰ کیلومترمربع حاکی از یک روند روبه رشد و استفاده تمام عیار از آب‌های سطحی و زیرزمینی است. به نظر می‌رسد پیگیری این روند در برنامه توسعه ششم، قانون توزیع عادلانه آب و قانون حفظ و تثبیت بستر و کناره رودخانه متأثر از یک روند تاریخی است. در واقع می‌توان گفت الگوی سنتی بهره‌برداری از منابع آب با استفاده از قنات و چاه‌های کم‌عمق و مدیریت چشمه‌سارها و رودخانه‌ها از طریق کشیدن جوی‌ها و انتقال به مزارع و کشتزارها الگویی بود که در دوران معاصر به کار می‌رفت و نیاز شرب و کشاورزی مردم ایران را تأمین می‌کرد اما در دوران جدید و به‌دنبال ابداع و ورود روش‌ها ابزارها و وسایل مدرن کشاورزی به ایران الگوی سنتی تا حد زیادی جای خود را به الگوهای جدید داد و دولت با ایجاد سدهای مختلف بر روی

رودخانه‌ها، و تشویق مردم به حفر چاه‌های عمیق و نیمه‌عمیق سعی در افزودن به سطح زیر کشت کشاورزی و در نتیجه توسعه اقتصادی داشته است؛ به‌عبارتی گذار از سنت به مدرنیته و مواجهه با تمدن جدید نه‌فقط در ساختارهای فکری و سیاسی نمودار گردید؛ بلکه تأثیر خود را بر روندهای اقتصادی و سبک و سیاق معیشتی مردم بر جای گذاشت و دولت را به انجام اقداماتی جهت مدرنیزاسیون در کشاورزی واداشت بنابراین باید روند تدوین برنامه‌های عمرانی و توسعه کشاورزی سیاست‌گذاری مرتبط با بهره‌وری بیشتر از زمین‌های کشاورزی را در الگوی مواجهه کشور با تمدن جدید و تلاش‌های دولت جهت انجام مدرنیزاسیون که البته گزینشی دل‌خواهی و کاریکاتوروار بوده است جستجو کرد مدرنیزاسیون که هرگز راه به توسعه نمی‌برد و در بهترین حالت الگوی نامتوازن از توسعه را ارائه می‌دهد (Rifatipannahmehrabadi, 2017). بنابراین داشتن گفتمان حفاظتی به جای رویکرد بهره‌بردارانه که در عین بهره‌برداری از منابع به توسعه پایدار و ترمیم و حفظ و نگه داشت منابع آب کمک کند در این اسناد وجود نداشته است. از دیگر مواردی که گفتمان بهره‌برداری را در قالب زنجیره هم ارزی نشان می‌دهد؛ مطابق با جدول ۴ در برنامه ششم توسعه قبل از انقلاب (۱۳۶۱-۱۳۵۷)؛ بحث توسعه کشاورزی، اشتغال و درآمدزایی است. در این برنامه در بخش سیاست‌های کشاورزی و توسعه منابع آب، هدف از بهره‌برداری و استفاده حداکثری از منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی اشتغال نیروی کاری است که بعد از انقلاب ۱۳۵۷ نه می‌تواند صنعت را به راه اندازد و نه در بخش خدمات مشغول شود. بعد از پیروزی انقلاب؛ کشور بلافاصله در ۳۱ شهریورماه ۱۳۵۹ درگیر جنگ شد. بنابراین در این اثناء کشور با مسأله مهم بازسازی زیرساخت‌ها پس از جنگ رو به رو بوده است. جمعیت ایران نیز در فاصله سالهای ۱۳۶۷-۱۳۵۷ با شروع تحولات ناشی از انقلاب اسلامی از اوایل سال ۱۳۵۶ و تحولات اجتماعی و سیاسی، دچار تغییر شد. برنامه تنظیم خانواده به حالت تعطیل درآمد و در نتیجه رشد جمعیتی دستخوش تغییراتی گردید و به ۳/۹٪ رسید ولی بعد از جنگ و با سرشماری سال ۱۳۶۵ طرح بحث‌های تخصصی درباره خطر جمعیت زیاد در آینده و تأثیر آن بر توسعه مجدداً زمینه‌ساز شروع رسمی برنامه تنظیم خانواده در کشور شد (Azamzadehardabili and Jalali, 2018). تأمین نیاز آبی جمعیتی که در حال رشد بوده همواره جزء دغدغه‌های سیاستگذاران بوده است و و از طرف دیگر کشور، کشوری در حال توسعه است؛ که بخش صنعت در طول جنگ دچار آسیب شده بنابراین تمام امید سیاستگذاران برای ایجاد اشتغال و رفع بیکاری به بخش کشاورزی معطوف می‌شود. بنابراین می‌توان گفت مدیریت منابع آب در بخش‌های مختلف تا حدود زیادی تحت تأثیر درآمدزایی و ایجاد اشتغال برای این جمعیت طالب شغل قرار می‌گیرد.

گفتمان بهره‌بردارانه خودش را نشان می‌دهد. دو معیار برای تشخیص دال مرکزی در این تحقیق مورد توجه قرار گرفته است. نخستین معیار تکرار است؛ یعنی دالی که بیشتر مورد تأکید قرار گرفته است. دومین معیار برای تشخیص دال مرکزی، گفتمانی بودن آن است؛ بدین معنا که میان دال مرکزی و دال‌های شناور می‌بایست انسجام و هماهنگی وجود داشته باشد (Gholamishekararai, 2015). در جدول ۵ مصداق‌های اتکا به گفتمان بهره‌بردارانه نشان داده شده است، که به طور کامل پیرامون موضوعات چون اولویت دادن به بهره‌برداری، تشویق به سرمایه‌گذاری و احداث شبکه‌های نوین آبیاری می‌باشد. در زمینه گفتمان بهره‌وری حاکم بر مدیریت منابع آب در ایران به ویژه بعد از سال ۱۳۶۰ به نظر می‌رسد شاهد شکل‌گیری یک نوع رقابت از یک طرف بین مسئولان و کارشناسان در بهره‌گیری تمام عیار از منابع آبی و از طرف دیگر بین بهره‌برداران و ذینفعان در استفاده از آب و زمین هستیم این رقابت البته متأثر از فضای اقتصادی دوره مورد نظر و به کارگیری دال‌هایی چون بهره‌برداری، احداث و سرمایه‌گذاری نیز هست.

از دیگر مواردی که در برنامه‌های مربوط به اسناد بالادستی آب در قالب زنجیره هم ارزی گفتمان بهره‌بردارانه بایستی به آن پرداخت بحث سیاست خودکفایی در تولید محصولات کشاورزی است. در طول دوره رونق نفتی در ایران در دهه ۵۰، کشاورزی به طور متوسط ۹/۵ درصد تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌داد در دهه بعد از انقلاب (۶۶-۱۳۵۷) این سهم به ۱۴/۴ درصد افزایش یافت و در دهه ۷۰ شمسی به چیزی در حدود ۲۶ درصد رسید. این ارقام نشان‌دهنده آن است که کشاورزی در ایران رشدی پایدار ولی آهسته داشته است (Ehsani, 2006). بنابراین بحث سیاست‌های خودکفایی در تولید محصولات کشاورزی که در برنامه‌های عمرانی توسعه آغاز شده بود در برنامه ششم نیز ادامه پیدا کرد ولی تحقق آن در اولین برنامه‌های پنج ساله بعد از انقلاب اتفاق افتاد.

۵-۳- گفتمان بهره‌بردارانه به مثابه دال مرکزی و اصلی اسناد بالادستی آب

در بحث مدیریت منابع آب در کشور از همان سال‌های ابتدایی انقلاب ۵۷ و اسناد مربوط به این بازه زمانی در حوزه منابع آب تدوین شده

Table 4- Elements of the chain of equivalence of exploitative discourse versus protection discourse in water's macro-level documents

جدول ۴- عناصر زنجیره هم ارزی گفتمان بهره‌بردارانه در برابر گفتمان حفاظت در اسناد بالادستی آب

نوع برنامه	زنجیره هم ارزی گفتمان بهره‌بردارانه در برابر گفتمان حفاظت
قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱)	ماده ۴- در مناطقی که به تشخیص وزارت نیرو مقدار بهره‌برداری از منابع آبهای زیرزمینی بیش از حد مجاز باشد و یا در مناطقی که طرح‌های دولتی ایجاب نماید، وزارت نیرو مجاز است با حدود جغرافیایی مشخص حفر چاه عمیق یا نیمه عمیق و یا قنات و یا هرگونه افزایش در بهره‌برداری از منابع آب منطقه را برای مدت معین ممنوع سازد. تمدید یا رفع این ممنوعیت با وزارت نیرو است. ماده ۳- استفاده از منابع آبهای زیرزمینی به استثنای موارد مذکور در ماده ۵ این قانون از طریق حفر هر نوع چاه و قنات و توسعه چشمه در هر منطقه از کشور با اجازه و موافقت وزارت نیرو باید انجام شود.
برنامه ششم توسعه قبل از انقلاب (۱۳۶۱-۱۳۵۷)	هدفهای کشاورزی- بالابردن درآمد کشاورزان و روستائینان و کاهش فاصله درآمد میان شهر و روستا از طریق بهبود مبادله میان بخش کشاورزی و بخشهای دیگر، بالابردن سطح اشتغال در مناطق روستایی و گسترش امکانات کار مولد و در حد امکان تمام وقت با ایجاد صنایع وابسته به کشاورزی و خدمات و صنایع کوچک، بهره‌برداری کامل از نیروی انسانی شاغل در بخش کشاورزی و آموزش مستمر، فراهم ساختن موجبات سرمایه‌گذاری و کار مولد در بخش کشاورزی و تأمین نیروی انسانی، کاستن از بیکاری فصلی و کم کاری در بخش کشاورزی.
برنامه ششم توسعه قبل از انقلاب (۱۳۶۱-۱۳۵۷)	با توجه به عرضه و قیمت محصولات کشاورزی در بازارهای جهانی لازم است کلیه منابع محدود کشاورزی مورد تقویت و حفاظت قرار گیرد تا نیل به خود بسندگی ملی در فرآورده‌های اساسی کشاورزی، تولید محصولات اساسی غذایی مانند: گندم، برنج، حبوبات، شکر، گوشت، مرغ و تخم مرغ قرار خواهد گرفت تا حداکثر خودبسندگی

در این برهه به منظور حرکت به سمت گفتمان بهره‌برداری به ویژه در حوزه‌ی آب نیاز بود سازوکار کشاورزی از کشاورزی معیشتی و دستی به سمت کشاورزی مکانیزه حرکت کند اهرمی که تبدیل وضعیت را سرعت می‌بخشید تکنولوژی بود و این تکنولوژی استفاده از قنات و سایر سازه‌های بلندمدت آبی را به حاشیه رانده و حفر چاه عمیق و نیمه عمیق را به منظور دستیابی سریع به بهره‌برداری را جایگزین ساخت. از آنجا که مدیریت منابع آب ایران دولتی است دولت برای شرکتهای آب منطقه‌ای فقط در بخش زیرساختها هزینه می‌کند منتها در بخش هزینه‌های جاری شرکتهای آب منطقه‌ای و آب و فاضلاب خودشان بایستی تأمین‌کننده هزینه‌های خود باشند. که این هزینه‌ها از محل درآمدهای شرکتهای آب منطقه‌ای که توسط خرید انشعاب شهروندان، شرکت‌ها یا کارخانه‌ها تأمین می‌شود بنابراین ناچار به بهره‌برداری و تأمین درآمدهای خودش است.

۴-۵- غیریت‌سازی گفتمان حفاظت در اسناد بالادستی آب
 بررسی اسناد بالادستی آب طی یک بازه‌ی زمانی ده ساله (۱۳۶۷-۱۳۵۷) نشان از شکل‌گیری یک گفتمان بهره‌بردارانه، سفارشی و دولتی در میان برنامه‌ها داشته است. بنابراین گفتمان غیر حاکم بر اسناد بالادستی آب همان گفتمان حفاظتی و ترمیمی در مقابل گفتمان بهره‌برداری است. گفتمانی که در سالهای قبل از انقلاب شروع و در طی چند دهه منابع آب‌های زیرزمینی کشور را در قالب طرح‌های مختلف از جمله استفاده حداکثری از نیروگاه‌های برق آبی به منظور تولید برق و صادرات و همچنین به کارگیری آب پشت سد و تأمین مصارف کشاورزی؛ منابع آب را در آن مقطع روبه تزیاید و نقصان نهاد. شدت میزان برداشت از سفره‌های آب زیرزمینی و در نظرگرفتن بیلان آب‌های زیرزمینی، به ویژه در پاره‌ای از مناطق کشور که بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی آن‌ها بیشتر از تغذیه طبیعی‌شان بود، از لحاظ حفرچاه‌های جدید محدوده و یا ممنوعه اعلام گردیدند.

Table 5- Elements confirming the exploitative discourse in the water's macro-level documents

جدول ۵- عناصر مؤید گفتمان بهره‌بردارانه در اسناد بالادستی آب

نوع برنامه	قسمت/بخش	نمونه گفتمان
قانون برنامه ششم توسعه قبل از انقلاب (۱۳۶۱-۱۳۵۷)	اولویت تام دادن به بهره‌برداری کامل از آبهای تأمین شده در برنامه‌های عمرانی/ بهره‌برداری از آب رودخانه‌های مرزی و ایجاد شرایط لازم برای استفاده حداکثر/ توجه به بهره‌برداری توأم و هماهنگ از منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی/ تشویق استفاده‌کنندگان به سرمایه‌گذاری از طریق تشکل در شرکتهای تعاونی و سهامی زارعی/ بهره‌برداری از آبهای زیرزمینی توسط بخش خصوصی از طریق ارائه راهنمایی‌های فنی و اقتصادی/ در زمینه بهره‌برداری از اراضی، شرایط اجتماعی و اقتصادی موجود در اراضی/ احداث شبکه‌های نوین آبیاری در مناطقی که شبکه‌های سنتی با موازین فنی منطبق نباشد/	
قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱)	در مناطق غیر ممنوعه حفر چاه و استفاده از آب آن برای مصرف خانگی و شرب و بهداشتی و باغچه تا ظرفیت آبدهی ۲۵ متر مکعب در شبانه روز مجاز است در مناطق ممنوعه حفر چاههای موضوع این ماده با موافقت کتبی وزارت نیرو مجاز است و نیازی به صدور پروانه حفر و بهره‌برداری ندارد/	
قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱)	وزارت نیرو مکلف است با توجه به اطلاعاتی که وزارت کشاورزی در مورد مقدار مصرف آب هر یک از محصولات کشاورزی برای هر ناحیه در اختیار وزارت نیرو قرار می‌دهد میزان مصرف آب را باتوجه به نوع محصول و میزان اراضی تعیین و بر اساس آن اقدام به صدور اجازه بهره‌برداری بنماید/ اشخاص زیر علاوه بر اعاده وضع سابق و جبران خسارت وارده به ۱۰ تا ۵۰ ضربه شلاق و یا از ۱۵ روز تا سه ماه حبس تأدیبی برحسب موارد جرم به نظر حاکم شرع محکوم می‌شوند. هر کس عمداً و بدون اجازه دریچه و مقسمی را باز کند یا در تقسیم آب تغییری دهد یا دخالت غیر مجاز در وسائل اندازه‌گیری آب کند یا به نحوی از انحاء امر بهره‌برداری از تأسیسات آبی را مختل سازد.	
قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر (۱۳۶۲)	مدیریت منابع زیست محیطی یک آبخیز به نحوی که به بهترین وجه اهداف مدیریت طرح را برای بهره‌برداری مداوم از این منابع برآورده سازد.	

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ بهره‌برداری بی‌رویه از آب‌های زیرزمینی شدت گرفت به طوری که مناطقی از کشور مانند یزد، کرمان، رفسنجان، اصفهان، فارس و خراسان با مشکلات اساسی روبرو شدند. از طرف دیگر قانون تأسیس وزارت نیرو در بیست و هشتم بهمن ۱۳۵۳ به تصویب رسید که هدف آن حداکثر استفاده از منابع انرژی و آب کشور و همچنین تهیه و تأمین انرژی و آب برای انواع مصارف عمومی شهروندان عنوان شد با تأسیس وزارت نیرو تمامی اختیارات وزارت آب و برق به وزارت نیرو منتقل شد. و وضعیت بهداشت محیط شهرها و الزام و ضرورت جمع‌آوری، انتقال و ساماندهی فاضلاب و تأسیسات آبرسانی شهرها و واحدهای صنعتی، مقدمات تصویب قوانینی را در این زمینه به وجود آورد. بر همین اساس قانون تشکیل "شرکت‌های آب و فاضلاب" در تاریخ چهارم اسفند ۱۳۶۹ تصویب و ابلاغ شد. براساس این قانون ایجاد و بهره‌برداری از شبکه‌های توزیع آب شهری و جمع‌آوری و انتقال و تصفیه فاضلاب شهرها برعهده شرکت‌های مستقلی با عنوان شرکت‌های آب و فاضلاب استانی که زیر نظر وزارت نیرو انجام وظیفه می‌کنند؛ گذاشته شد (Fazelibirjandi and IsmailiMaud, 2014). تولد شرکت‌ها و سازمانهایی چون وزارت نیرو و شرکت آب و فاضلاب روز به روز باعث تقویت گفتمان بهره‌بردارانه در برابر گفتمان ترمیم و حفاظت از منابع آب شد تشکیل کمیته‌های مشترک از وزارت نیرو، جهاد سازندگی، مسکن و شهرسازی، کنار زدن مردم و سایر ذینفعان و جایگزین کردن وزارت نیرو، خلاصه کردن طرح‌های پژوهشی در طرح‌های آبخیزداری- که در نهایت چندان هم موفقیت آمیز نبود- قراردادن پروانه‌های بهره‌برداری در انحصار دولت و یا شرکت‌های وابسته به آن و خلاصه کردن نقش و مشارکت مردم در امور جزئی مربوط به مدیریت منابع آب حتی در سطح روستاها و شهرهای کوچک همه و همه از مصادیق گفتمان غیر- گفتمان حفاظتی و ترمیمی- است که در برنامه‌ها و قوانین آب مربوط به بازه زمانی (۱۳۶۷-۱۳۵۷) مشاهده نشد.

۶- نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی گفتمان‌های حاکم بر اسناد بالادستی آب در بازه زمانی بعد از پیروزی انقلاب تا پایان جنگ (۲۲ بهمن ماه ۱۳۵۷ تا ۲۲ مردادماه ۱۳۶۷) انجام شده است. روش پژوهش حاضر تحلیل گفتمان به کمک لاکلاو و موفه است. در این بازه زمانی سه سند مهم در حوزه آب وجود داشته، برنامه ششم توسعه (۱۳۶۱-۱۳۵۷)، قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱) و قانون حفظ و تثبیت بستر و کناره رودخانه (۱۳۶۲). هدف از این تحقیق پاسخ به دو سؤال اساسی بوده است که: گفتمان حاکم بر این اسناد در زمینه مدیریت منابع آب چه

بوده است؟ و چه نتایجی را برای منابع آب به بار آورده است؟ چنانچه بخواهیم در ارتباط با گفتمان حاکم بر اسناد بالادستی آب سخن بگوییم می‌توان از سه گفتمان نوسازی در مقابل توسعه، سفارشی- دستوری در مقابل پژوهشی و گفتمان دولتی در مقابل مشارکتی حاکم بر این اسناد سخن گفت. دال مرکزی (گفتمان بهره‌برداری در برابر گفتمان ترمیمی و حفاظتی) است. این گفتمان با کمک زنجیره هم ارزی از مفاهیم چون استفاده همه جانبه از منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی، اشتغال، درآمدزایی، کشاورزی و در نهایت سیاست پرسیک خودکفایی توانست گفتمان بهره‌بردارانه (نوسازی، دستوری- سفارشی و دولتی) را در اسناد بالادستی شکل دهد و تقویت کند دوره قبل از انقلاب عواملی چون اصلاحات ارضی توسط شاه عملاً مانع از به مشارکت واداشتن کشاورزان در امور مربوط به خود شد از طرف دیگر مسئله مهم "حیازت" از بین رفت دولت عملاً صاحب بسیاری از آبهای سطحی، زیرزمینی، رودخانه‌ها و غیره شد.

مدیریت سنتی آب که از سالیان پیش در میان شهرهای مختلف ایران به ویژه مناطق گرم و خشک مثل یزد، کرمان و بخش‌هایی از اصفهان به واسطه مدیریت چاه‌ها و قنات‌ها شکل گرفته بود از بین رفت و نوعی نظام دستوری از بالا به پایین در ارتباط با منابع آبی شکل گرفت. بازه زمانی ده ساله بعد نیز تا زمان اتمام جنگ تحمیلی اولاً؛ به دلیل اینکه تنها ۱۹ ماه از پیروزی انقلاب گذشته بود که جنگ شروع شد عملاً کشور آمادگی پذیرش جنگ تمام عیار را از سوی عراق نداشت. ثانیاً؛ با توجه به آمارهای موجود در طول جنگ میزان بیکاری یک سیر صعودی داشت. با رشد مکتب نوسازی و تأکید بر رشد کمی و این عقیده که روش‌های سنتی مانع اصلی پیشرفت و توسعه بوده است، در زمینه منابع آبی یک نوع رویگردانی از مدیریت دانش‌های بومی به ویژه قنات پدید آمد. البته در دهه اخیر چرخش معناداری در رویکردهای سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان در خصوص برنامه‌ها و سیاست‌های بالادستی آب به وجود آمده است این تغییرات به ویژه در مورد موضوعاتی چون مشارکت ذینفعان و گروداران در خصوص موضوعات مرتبط با تقسیم و مدیریت منابع آب، موضوعات مرتبط با بازچرخانی آب و استفاده بهینه از آب به ویژه در بخش کشاورزی و صنعت و همچنین توجه به سند ملی آب در تدوین طرح‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها.

به عبارت بهتر ترکیبی از رویکردهای کمی و کیفی در اسناد بالادستی آب به ویژه از سالهای ۷۶ به بعد حاصل شد که تأثیر آن را امروز در برنامه‌ها، سیاست‌ها و قوانین مرتبط با آب مشاهده می‌کنیم؛ تصمیماتی اتخاذ شد که حاکی از بر سر عقل آمدن تصمیم‌سازان و حکمرانان در خصوص وضعیت مدیریت منابع آب است، تصمیماتی چون سازگاری

پی‌نوشت‌ها

- 1- Climate Radicalism
- 2- Zellig Harris
- 3- Modernization Theory
- 4- Ecological Modernization
- 5- Ecocentric:

اصطلاحی است که توسط فیلسوفان و بوم‌شناسان محیط‌زیست برای نشان دادن یک رویکرد طبیعت‌محور، در مقابل نظام ارزشهای انسان‌محور استفاده می‌شود.

۶- این پژوهش بخشی از رساله دکتراست که اسناد بالادستی آب را بعد از انقلاب اسلامی در قالب ۵ دوره زمانی؛ ۱- قبل از انقلاب تا بعد از جنگ (۱۳۶۷-۱۳۵۷)، ۲- برنامه اول و دوم توسعه، در دولت سازندگی، ۳- برنامه سوم و چهارم، در دوره اصلاحات، ۴- برنامه چهارم و پنجم، در دولت عدالت و مهرورزی و ۵- برنامه پنجم و ششم توسعه در دولت تدبیر و امید مورد بررسی قرار می‌دهد و در هر بازه زمانی اسناد بالادستی آب مربوط به همان بازه زمانی مورد بررسی قرار می‌گیرد. نظر به محدودیت حجم مقاله و تفاوت دیدگاه‌ها در هر دوره، از مطالب هر دوره یک مقاله جداگانه تهیه شده است.

- 7- Nodal Point
- 8- Antagonism
- 9- Articulation
- 10- Quivalence_ E Difference

با کم‌آبی در هر سه حوزه کشاورزی، صنعت و شرب- بهداشت و همچنین توجه به بازچرخانی آب به ویژه در زمینه صنایع آب بر. البته برخی از تصورات سازه‌ای و هیدرولیکی همچنان بر سیاست‌ها و قوانین بالادستی آب سایه‌افکنده و علی‌رغم محدودیت منابع آبی مسائل مهمی مورد غفلت واقع شده است که می‌توان به مواردی چون: توجه به رویکردهای بین‌رشته‌ای و اهمیت فرهنگ‌سازی در خصوص ارائه الگویی مشارکت‌محورانه به منظور مدیریت منابع آب؛ ارائه الگویی کشت متناسب با منطقه و عدم گسترش صنایع پرآب‌خواه در مناطق مرکزی و کویری؛ اشاره داشت. از آنجا که مشابه پژوهش حاضر در میان مقالات چاپ شده در فصلنامه‌های معتبر مشاهده نشد، بنابراین نمی‌توان نتایج پژوهش حاضر را با یافته‌های سایر پژوهشها مقایسه کرد تنها مقاله (Ghanirad et al. (2018 در زمینه تحلیل گفتمان اسناد صنعت نفت نشان داد؛ اهمیت درآمدهای نفتی و تأمین سوخت مصرفی مردم گفتمان بهره‌برداری را به گفتمان غالب در صنعت نفت تبدیل کرده است. همچنین، مقاله Rifatipanamhehrabadi (2017) نشان داد غفلت از عدم به کارگیری توسعه پایدار در برنامه‌های اول و دوم پیش از انقلاب باعث غلبه نگاه ترمیمی و واکنش‌گرانه و غفلت از نگاه پیشگیرانه شد. با توجه به نظریه نوسازی بوم‌شناختی می‌توان گفت که از همان سالهای اولیه بعد از انقلاب نوعی رویکرد فنی و سازه‌ای نسبت به ساخت سد در ذهن سیاستگذاران و تصمیمات آنها دیده می‌شود نگاهی به آمارهای سد سازی بعد از انقلاب مؤید این مطلب است.

این دیدگاه که از آن با عنوان نوسازی بوم‌شناختی یاد می‌شود دقیقاً نقش نوعی نظریه دوستدار طبیعت که در قالب مدرنیته ظهور کرده را ایفا می‌کند که از دیدگاه نگارنده سیاستگذاران بعد از پیروزی انقلاب با هدف حمایت از نوسازی کشور و حمایت از دیدگاه‌های توسعه‌گرایانه نئولیبرال قصد داشتند هم کشور را به سمت مدرنیزاسیون هدایت کنند و هم از منابع آب محافظت کنند مطابق با دیدگاه نوسازی بوم‌شناختی اگر جوامع به سمت صنعتی‌شدن حرکت کنند مشکلات زیست‌محیطی به واسطه صنعتی‌شدن حل خواهد شد. منتها در عمل چنین اتفاقی رخ نداد و ایجاد صنایع مختلف (بدون توجه به اقلیم شهرها)، استفاده تمام عیار از منابع آبهای سطحی و زیرزمینی، توسعه کشاورزی، سیاست خودکفایی در تولید محصولات کشاورزی به ویژه بعد از انقلاب، افزایش ظرفیت نیروگاه‌های برق آبی عملاً باعث برداشت بیشتر از منابع و افزایش بیشتر تعداد دشت‌های ممنوعه گردید.

۷- مراجع

- Arabi S H & Lashkari A L (2004) Development in the mirror of developments, Tehran. Samat Publications (In Persian)
- Anbari M (2011) Sociology of development from economy to culture, Tehran. Samt Publications (In Persian)
- Azamazdehardabili F & Jalali Z (2018) Pathology of Birth control policy and family planning law, Bi-Quarterly Journal of Jurisprudence and Family Law 8(32): 125-151 (In Persian)
- Berger G, Flynn A, Hines F, & Johns A (2001) Ecological modernization as a basis for environmental policy: Current environmental discourse and policy and the implications on environmental supply chain, management, innovation the European. Journal of Social Science Research 14(1):55-72
- Christoff P (1996) Ecological modernisation ecological modernities. Journal of Environmental Politics 5(3):476-500
- Dryzek J S (2013) The politics of the Earth. Oxford University Press
- Ehsani K (2006) Rural society and agricultural development in Iran after the revolution: The first two decades. Dialogue Magazine 46:79-96 (In Persian)
- Foster J B (2012) The planetary rift and the new human exemptionalism: A political-economic critique of ecological modernization theory. Journal of Organization & Environment 25(2):211- 237
- Fazelibirjandi M & IsmailiMaud M (2014) Islamic republic of Iran: From Bazargan to Rouhani, Tehran. Payan (In Persian)
- Fuzzi Y & Nariman S (2012) Principles of political thought of the society of teachers of the seminary of Qom in the first decade of the revolution. Journal of Contemporary Political Essays 3(3):91-114 (In Persian)
- Ghanirad M A, Fartoukzadeh H R, & Aza aein M R (2018) Constructing a discourse of government intervention in the development of strategic technologies; Case study of Iran's upstream oil industry. Journal of Science and Technology Policy 10(2):1-25
- Gholamishekarsarai M R (2015) Discourse analysis of ethnic policies after the Islamic revolution (with emphasis on the period of 1997-2009). Quarterly Journal of Strategic Studies in Public Policy 6(20):111-124 (In Persian)
- Hajer M A (1998) The politics of environmental discourse: Ecological modernisation and the policy process, Oxford. Clarendon Press
- Haghighat S S (2019) Methodology of political science, Qom. Mofid University Press (In Persian)
- Jänicke M (2008) Ecological modernisation: New perspectives. Journal of Cleaner Production 16(5):557-565
- Khorramshad M B & Nejatpour M (2015) The current of liberal developmentalists and development after the Islamic revolution (with emphasis on the government). Quarterly Journal of State Studies 1(4):119-156 (In Persian)
- Kiyani M (2001) Iranian industries; Past Captivity of the Unknown Future. Journal of Reporting 128:82-93 (In Persian)
- Kalantar P, Abbaszadeh M, Saadati M, Pourmohammad R, & Mohammadpour N (2009) Discourse analysis: With emphasis on critical discourse as a method of qualitative research. Sociological Quarterly 1(4):7-28 (In Persian)
- Koteyko N & Atanasova D (1996) Discourse analysis approaches for assessing climate change communication and media representations. Oxford Encyclopedia of Climate Change Communication Publisher Oxford University
- Madani K (2014) Water management in Iran: What is causing the looming crisis?. Journal of Environmental Studies and Sciences 4(4):315-328
- Maleki A, Salehi S, Rabieei A, & Yazerloo R (2016) Applying fairclough model in typology of Iranian environmental discourses discourses of justice, conservation, risk and renovation. Journal of Environmental Education and Sustainable Development 5(2):59-76 (In Persian)
- Moradzadeh F (2015) Unauthorized groundwater killer wells. Jam-e Jam Newspaper 4411:11 <https://www.magiran.com/article/3267268>
- Mol A P J (1996) Ecological modernisation and institutional reflexivity: Environmental reform in the late modern age. Journal of Environmental Politics 5(2):302-323
- Nikdar asl M & Fthi Fath Z (2016) Analysis of the discourse of the Islamic revolution of Iran using the concept of radical Laclau and Mouffe Radical Pluralism Democracy. Islamic Revolution Approach Quarterly 1(36):123-140 (In Persian)
- Rafi'urad A & Mohammadi A (2017) The school of early modernization and the historical roots of the groundwater crisis: A study of the impact and

- performance of the four Truman principles. *Social Science Quarterly* (Allameh Tabatabaei University) 77:195-243 (In Persian)
- Rifatipanhmehrabadi M (2017) The impact of agricultural policies of the government of Iran on the utilization of groundwater during development plans (1978-1988). *Journal of Islamic and Iranian History* 27(35):105-128- (In Persian)
- Rafatipanhmehrabadi M (2021) Preservation and improvement of the environment in the fifth development plan (1352-1356) based on forests and pastures. *Journal of the History of Islam and Iran* 31(49):49-72 (In Persian)
- Saidi Sh (2014) Depth of water crisis in digging deep wells. *Shahrvand Newspaper* 503:5 (In Persian) <https://shahrvand.newspaper.ir/News:NoMobile/Main/23760/>.
- Salehi S & Mohammadi Sh (2015) *Climate Change Policies*, Tehran. Agah Publications (In Persian)
- Salehi S, Firoozjaeian AA, & GholamrezaZadeh F (2014) Environmental discourse analysis of socio-economic development plans of the Islamic republic of Iran. *Quarterly Journal of Welfare Planning and Social Development* 6(21):71-110 (In Persian)
- Salehi P & Karimzadeh S (2018) Epistemological critique of the theory of ecological modernization with emphasis on Western literature. *Social Sciences Quarterly* 27(80):137-163 (In Persian)
- Shirbegi N & AbdullahZadeh N (2020) Discourse analysis of educational policy in the higher education system of Iran. *Policy Quarterly* 6(2):179-200 (In Persian)
- Spaargaren G & Mol A P (1992) *Sociology environment, and modernity: Ecological modernization as a theory of social change*. *Society & Natural Resources* 5(4):323-344
- Spaargaren G & Mol A P (2000) Ecological modernisation theory in debate: A review. *Journal of Environmental Politics* 9(1):17-49
- Tajik M R & Roozkhosh M (2007) A study of the ninth Iranian presidential election from the perspective of discourse analysis. *Bi-Quarterly Journal of Social Issues in Iran* 5(61):83-127 (In Persian)
- Yazdanpanah M, Zobaidi T, Romina F (2019) Factors affecting the drilling of unauthorized agricultural wells in Dashtestan County. *Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development* 8(1):203-222 (In Persian)
- Zaeri Q & Mohammadi A (2020) Discourse analysis of environmental culture in Iran. *Journal of Sociology of Culture and Art* 2(1):106-127 (In Persian)
- Zolfaghari A, Sabard Mirchi H, & Bagheribenjar A (2017) Representation of civil society in the press (Analysis of Civil Society Discourse in the Iranian Press in the Period (2009-2014)). *Sociology of Social Institutions* 9(4):43-77 (In Persian)